

La force du bouddhisme

Copyright © Editions Robert Laffont, Paris, 1995

Copyright © 2024 Editura For You

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii For You.

Reproducerea integrală sau parțială,
sub orice formă, a textului din această carte este posibilă
numai cu acordul prealabil al Editurii For You.

Redactare: Iuliana Leonti

Design copertă: Răzvan Mera

Tehnoredactare: Stelian Bigan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Bstan-'dzin-rgya-mtsho, Dalai Lama XIV

Forța budismului: cum să trăim mai bine în lumea de astăzi /

Sanctitatea Sa Dalai Lama și Jean-Claude Carrière; trad. din lb. franceză
de Ana-Maria Datcu. - București: For You, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-639-741-4

I. Carrière, Jean-Claude

II. Datcu, Ana-Maria (trad.)

Sanctitatea Sa DALAI LAMA
și JEAN-CLAUDE CARRIÈRE

Forța budismului

Cum să trăim mai bine
în lumea de astăzi

Traducere din limba franceză
de Ana-Maria Datcu

Cuprins

Circumstanțele / 5

1. Această lume în care trăim / 11
2. Educație și contaminare / 32
3. Nici eu, nici Dumnezeu / 72
4. Arăt ca tine din interior / 102
5. Către o știință a minții / 119
 6. Între exil și regat / 173
7. Big Bang-ul și reîncarnarea / 211

Vidul ca deznodământ / 253

Referințe bibliografice / 262

1

Această lume
în care trăim

Voi începe cu întrebarea pe care ne-o punem cu toții (sau aproape toți): „Ne aflăm în Kali-Yuga?”

Cu alte cuvinte, trăim într-o epocă a distrugerii? S-a pierdut orice speranță? Conform tradiției hinduse, Kali-Yuga este într-adevăr epoca întunecată care a început acum mai bine de 3 000 de ani, a doua zi după moartea lui Krishna.

Acesta este marele întuneric, sfârșitul tuturor virtuților, desființarea Dharmei, ordinea corectă a lumii, triumful ambiției, al falsității și al comerțului. Nu are rost să ne opunem: totul trebuie să dispară. Așa stau lucrurile. Un ciclu se încheie cu secetă, foamete, bătălii și distrugerea legăturilor sociale. Așa cum spune *Mahabharata*, este vremea oamenilor fără putere, fără curaj și totul este foarte greu. Pământul, mort și fierbinte, cade pradă focului. Totul se sfârșește într-o apocalipsă lentă. Apoi, somnul lui Vishnu învăluie noul neant regăsit, iar zeul visează frumusețile acestei lumi pentru ca ele să nu fie

uitate. Mai târziu, mult mai târziu, Brahma, creatorul, va izbucni din buricul său și brusc va exista o altă lume.

Stând lângă mine, cel pe care toată lumea de aici îl numește Sanctitatea Sa, Tenzin Gyatso, al 14-lea Dalai Lama, mă privește și mă ascultă.

Este calm și foarte atent. Îmi completez întrebarea:

– Cu toate acestea, o altă tradiție, care cred că este budistă, afirmă exact contrariul. Trăim – fără să ne dăm seama – într-o perioadă de virtute, de iluminare, de mai mare respectare a Scripturilor, o perioadă numită „norocoasă“. Pe care dintre aceste două tradiții ar trebui să o alegem?

– Fără ezitare, pe a doua.

– Care sunt motivele pentru care se întâmplă acest lucru?

– Mă pot gândi la cel puțin trei. În primul rând, mi se pare că, în ultima vreme, conceptul de război s-a schimbat. În secolul XX, până în anii 1960–1970, încă mai credeam că decizia finală și incontestabilă vine printr-un război. Este o lege foarte veche: învingătorul are dreptate; victoria este semnul sfârșitului, al faptului că Dumnezeu sau zeii sunt de partea lui. Ca urmare, învingătorul le impune legea sa celor învinși, de obicei prin intermediul unui tratat, care nu va fi niciodată decât un pretext pentru răzbunare. De aici și importanța armelor, în special a armelor nucleare, elementul central din Kali-Yuga. Această cursă pentru bombă a adus o amenințare reală de anihilare pentru lume.

– Nu vi se pare că această amenințare se estompează?

– Da, sunt sigur de asta. Războiul Rece pare să se fi încheiat. Arsenalele nucleare sunt în scădere. Cine s-ar plânge?

– În momentul de față, există peste cincizeci de războaie în lume.

Vorbim despre cele mai apropiate de casă, în Afganistan, în Cașmir, despre luptele dintre musulmani și hinduși pe teritoriul indian; există și alte lupte care nu sunt aproape niciodată menționate în ziarele occidentale, cum ar fi războiul de gherilă din Manipur sau cel care îi opune muncitorii imigranți nepalezi forțelor regelui Bhutanului.

Îi povestesc despre tulburările profunde pe care războaiele, „purificările“ și bombardamentele din fosta Iugoslavie le-au adus într-o Europă ezitantă. Cu bună credință, nimeni nu ar îndrăzni să afirme că suntem mai puțin cruzi decât eram.

– Știu, spune el. Aceste războaie locale sunt foarte crude. Și rele, bineînțeles. Orice război, mare sau mic, este negativ. Scoate la iveală ce este mai rău în noi și nu face decât să ducă la noi conflicte. Sub pericolul nuclear, niciun loc de pe fața pământului nu este sigur. Cel puțin războaiele mici sunt limitate. Aici, astăzi, în Dharamsala, mi se pare că suntem în pace.

Zâmbește o clipă și adaugă:

– Este adevărat că multe dintre aceste războaie au apărut din cauza îndepărtării amenințării nucleare.

– Aveți și alte motive de optimism?

– Da. Și iată și al doilea aspect: în ciuda anumitor aparențe, cred că noțiunea de *ahimsa*, sau non-violență,

câștigă teren. Pe vremea lui Mahatma Gandhi, un om pe care îl venerez, non-violența era cel mai adesea văzută ca o slăbiciune, ca un refuz de a acționa, aproape ca o lașitate. Nu mai este cazul acum. Astăzi, alegerea non-violenței este un act pozitiv care evocă o forță reală. Uitați-vă la Africa de Sud, dar și la ceea ce au făcut Arafat și Rabin. Timp de câteva decenii, palestinienii și israelienii au văzut, proclamat și folosit doar forța; acum, negociază pașnic.

– Nu fără rezerve serioase de ambele părți. Și se merge până la crimă. Chiar și la masacre publice. Chiar și până la cântecele de exterminare predate copiilor de aici și de acolo: „Ia-ți arma și du-te și omoară-l pe celălalt.“

– Bineînțeles că da. Cunosc de ce orori anume suntem capabili. Dar exemplul dat de palestinieni și de guvernul evreu este totuși un exemplu bun, bine primit de restul lumii.¹ Și mai am un sentiment. Consider că datorită presei și mijloacelor de comunicare grupurile religioase se vizitează mai des și se cunosc mai bine decât o făceau înainte.

– Acest lucru nu este valabil pentru unele țări musulmane, care, dimpotrivă, au tendința de a se autoizola, ca și cum ar vrea să alunge orice influență străină, mai ales dacă aceasta este occidentală. În Algeria, grupurile de activiști ajung până în punctul în careucid străini.

¹ Când ne-am întâlnit din nou, în septembrie, am pus acordul dintre IRA și guvernul britanic pe lista celor mai importante probleme. Pe de o parte, avem „veștile bune“ și, pe de altă parte, tragediile din Rwanda.

Acest lucru este pe cât de absurd, pe atât de sângeros și contravine chiar spiritului acestor vremuri. Și favorizează apariția altor grupuri, radical opuse, care îiucid pe cei careucid și așa mai departe, foarte repede.

– Izolarea nu este niciodată bună pentru o țară. Și a devenit ineficientă. În prima parte a acestui secol, Tibetul a avut foarte puține contacte cu alte popoare, cu alte tradiții, ceea ce a fost foarte dăunător. Timpul l-a lăsat în urmă, iar noi am avut parte de o trezire bruscă. În ceea ce privește țările musulmane, chiar dacă majoritatea se mențin și chiar își întăresc închiderea, în ansamblu, dacă ne uităm la lume ca întreg, izolarea pierde teren. În ultimii 20 de ani sau undeva pe acolo, am vizitat multe țări. Peste tot mi se spune: „Ne cunoaștem mai bine.“

În timpul dinastiei Tang, tolerantă, din secolul V până în secolul X, a existat un centru de cercetare în nord-vestul Chinei, la Dunhuang, în regiunea Turfan, unde religiile din Asia Centrală – taoismul, budismul, nestorianismul și maniheismul (ultimele două provenind din Han) – se întâlneau, făceau schimb de texte și încercau să se cunoască mai bine între ele.

– Regula, am spus eu, este de a sublinia asemănările și de a trece cu vederea diferențele.

– Nu există nicio îndoială că ne lipsesc astfel de centre, spune Dalai Lama, și ar fi excelent să le creăm. În ceea ce mă privește, mă întâlnesc cât mai des posibil cu alți lideri religioși, ne plimbăm împreună, vizităm locuri sacre, indiferent de tradiția lor, și acolo medităm împreună,

împărtășim un moment de tăcere. Asta îmi oferă o profundă stare de bine.

În martie, la câteva săptămâni după întâlnirea noastră, a vizitat Israelul, unde s-a întâlnit cu evrei, musulmani, creștini, druzi și chiar bahai. A vizitat biserici creștine, Moscheea Omar, Zidul Plângerii și alte locuri. De asemenea, a vorbit îndelung – dar separat – cu palestinieni și israelieni, în favoarea păcii necesare. Deși consideră că prăpastia este încă mare, el spune că a simțit „vibrații” excelente din ambele părți.

– Continui să cred, spune el, că, din punct de vedere religios, am făcut progrese de la începutul acestui secol.

– Mulți comentatori cred contrariul. Auzim pretutindeni, chiar și în creștinism și hinduism, despre creșterea fundamentalismului religios.

– Este o creștere reală și îngrijorătoare, îmi spune el, unii oameni o văd ca pe o reacție la vechile frici legate de sfârșitul mileniilor.

– Sau o compensație secretă pentru prăbușirea ideologiilor. Unii oameni se întreabă de ce speranțele ecumenice din anii 1950 par să fi cedat locul unei fragmentări tot mai mari a credințelor. Sectele proliferază peste tot, iar diferențele sunt exacerbate. Anul trecut, un sectant american a preferat să moară într-un incendiu cu adepții săi decât să se predea poliției.

Am adăugat un exemplu personal:

– În decembrie 1993, mă aflam la Bombay, unde am participat la o serie de conferințe susținute de specialiști francezi. Subiectul era istoria zoroastrismului, o religie

care a fost cândva religia Iranului și care în prezent este reprezentată de aproximativ 80 000 de persoane, majoritatea trăind în Maharashtra, în India.

– Da, parsi. Îi cunosc.

– Una dintre prelegeri s-a referit la influențele asupra zoroastrismului în momentul în care acesta a fost exilat în China după ce arabii au invadat Iranul în secolul al VII-lea. Una dintre aceste influențe a fost maniheismul, o altă religie care fusese deja exilată. Ambele tradiții au fost forțate să adopte un vocabular și anumite concepte budiste pentru a se adapta noilor teritorii, care fuseseră puternic influențate de budism.

– Acest lucru se întâmplă adesea.

– Acesta a fost un studiu pur lingvistic, bazat pe inscripțiile din acea perioadă. La finalul conferinței, un domn destul de corpulent, cu fizicul unui om de afaceri, s-a ridicat și a declarat cu voce tare, cu o engleză excelentă, că zoroastrismul nu putea fi deformat sau influențat în vreun fel, că în orice caz Ahura Mazda este singurul zeu adevărat, iar Zoroastru e singurul profet. Proclamații care au fost însoțite de câteva considerații rasiale și politice, cum ar fi „Noi suntem singurii arieni adevărați”. Am fost uimit. Tocmai descoperisem un fundamentalist zoroastrian. Nu știam ce să îi spun acestui om.

Dalai Lama se apleacă ușor spre mine și spune:

– Ce procentaj de parsi a reprezentat?

– Din câte mi s-a spus, în jur de 8%.

– Ei bine, 92% este răspunsul!

Râde pentru prima dată: un răs direct, spontan, care revine des. Parcă ar fi un alt personaj care se află în secret în interiorul lui și care apare brusc. Apoi, adaugă:

– Așa este omenirea. Întotdeauna a fost așa. Să nu ne atingem de acest om iritat. Să-l lăsăm în pace. Iar dacă majoritatea semenilor refuză să-l urmeze, să spunem pur și simplu: cu atât mai bine.

– Este budismul protejat de fundamentalism?

– Înseși principiile budismului sunt opusul fundamentalismului. Dimpotrivă, ele spun că suntem măturați de un mare potop, că nimic nu este stabil pentru totdeauna. Dar, în prezent, în Anglia, un *lama* bine pregătit se comportă ca un adevărat lider de cult.

– Un *lama* fundamentalist?

– În orice caz, el interzice toate cărțile mele, orice contact cu mine, toate imaginile cu Dalai Lama. Mă acuză de una și de alta. Adepții săi, câteva mii, au voie să citească doar cărțile lui, să-i afișeze și să-i venereze fotografia. Și așa mai departe. Dar ce să facem? Este doar o problemă umană. Suntem toți la fel și toți diferiți. Dacă diferența învinge, atunci fiecare poate să-și descopere propriul mic teritoriu al adevărului și să se agațe de el cu toată puterea.

– Uneori până la moarte, a cuiva sau a altora.

– Bineînțeles că da. Așa suntem noi. Și mai este și gustul pentru putere, care corupe neîncetat.

Îi spun că experimentăm același fenomen și în alte cercuri, că istoria artei și a esteticii amintește de istoria religiilor: aceleași proclamații, excluderi, bisericuțe.

– De exemplu, atunci când se lansează un film, o carte sau o piesă de teatru, uneori știm dinainte ce va scrie un critic sau altul. Nu este nevoie să citim articolul, fie că este favorabil sau ostil. Articolul nu a fost comandat de opera în sine, ci de persoana care l-a scris. Și, de multe ori, fără știrea acestora.

Sanctitatea Sa spune din nou, cu calm:

– Da. Așa este omenirea.

– Mi se pare că budismul oferă o cale diferită, o formă specială de toleranță. Se poate adapta mai ușor decât alte tradiții la vremuri și obiceiuri în schimbare? Poate, de asemenea, să ofere ajutor bărbaților și femeilor care sunt mai puțin pregătiți decât alții, mai puțin cultivați, mai puțin inteligenți?

S-a gândit mult și bine înainte de a răspunde.

Stăm confortabil în jurul unei măsuțe de cafea destul de mari, în camera luminoasă în care primește zilnic vizitatori din toată lumea. În fața mea se află o efigie a lui Sakyamuni Buddha, înconjurată de alte imagini și statuete, dintre care unele au fost salvate din Tibet în timpul plecării dramatice din 1959. Printre aceste statuete se află una a lui Padmasambhava, marele predicator din Cașmir, care a fost adevăratul apostol al budismului în Tibet în secolul al V-lea d.Hr.

În centrul camerei se află o sobă. Afară, prin ferestre, să văd copaci și vârfurile înzăpezite ale Himalayei. Ade-sea, se aud strigăte de goarnă. Dalai Lama este întotdeauna însoțit de doi asistenți, dintre care unul, Lhakdor,